

College voor Toetsen en Examens

ALGEMEEN DEEL TOETSWIJZER VOOR EINDTOETS PO

INHOUDELIJKE KWALITEITSEISEN AAN EINDTOETSEN PO

Versie 27 augustus 2014

Toetswijzercommissie taal:

Jan Karel Lenstra (voorzitter)
Joanneke Prenger (secretaris)
Saskia van Berkel (lid-toetsdeskundige centrale eindtoets)
Theo Pullens (lid-inhoudsdeskundige)
Franke Teunisse (lid-toetsdeskundige andere toetsen)
Harald Weessies (lid-inhoudsdeskundige)

Toetswijzercommissie rekenen:

Jan Karel Lenstra (voorzitter)
Marc van Zanten (secretaris)
Nicole Bonouvrie (lid-toetsdeskundige andere eindtoetsen)
Jan van de Craats (lid-inhoudsdeskundige)
Jan Janssen (lid-toetsdeskundige centrale eindtoets)
Anneke Noteboom (lid-inhoudsdeskundige)
Franke Teunisse (lid-toetsdeskundige andere eindtoetsen)

© 2014 College voor Toetsen en Examens, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

1	Inleiding: Context van de Algemene Toetswijzer	5
1.1	Achtergrond van Algemene Toetswijzer	5
1.2	Relatie Toetswijzer, centrale eindtoets en andere eindtoetsen	6
1.3	Beoordeling centrale eindtoets en andere eindtoetsen	6
1.4	Kerdoelen en referentieniveaus	7
1.5	Doel van de centrale eindtoets en andere eindtoetsen op leerlingniveau	7
1.6	Toetsvorm van de centrale eindtoets en andere eindtoetsen	7
2	De Algemene Toetswijzer in hoofdlijnen	8
2.1	Minimale inhoudelijke kwaliteitseisen	8
2.2	Niveaubepaling ten aanzien van de referentieniveaus (kwaliteitseis 4)	8
2.3	Handleiding (kwaliteitseis 5)	8
3	Algemene Toetswijzer Taal	10
3.1	Wat toetst een eindtoets PO bij het onderdeel Taal?	10
3.2	Inhoudsbeschrijving in de handleiding voor het onderdeel Taal	10
3.3	Rapportage van de niveaubepaling voor het onderdeel Taal	10
3.4	Minimaal inhoudelijke kwaliteitseisen	11
3.5	Ruimte voor inhoudelijke keuzes	13
4	Algemene Toetswijzer Rekenen	17
4.1	Wat toetst een eindtoets PO bij het onderdeel rekenen?	17
4.2	Inhoudsbeschrijving in de handleiding voor het onderdeel rekenen	17
4.3	Rapportage van de niveaubepaling voor het onderdeel rekenen (kwaliteitseis 4)	17
4.4	Minimale inhoudelijke kwaliteitseisen	18
5	Referenties	21

1 Inleiding: Context van de Algemene Toetswijzer

Op 1 augustus 2014 is de *Wet centrale eindtoets en leerling- en onderwijsvolgsysteem primair onderwijs* ingegaan. Met deze wet is (onder meer) vastgelegd dat leerlingen in het laatste schooljaar van het primair onderwijs een onafhankelijke, objectieve eindtoets maken. Schoolbesturen kunnen kiezen om de door het College voor Toetsen en Examens (CvTE) aangeboden *centrale eindtoets* of een van de door de Minister toegelaten *andere eindtoetsen* af te nemen.

Het *Toetsbesluit PO* (2014) schrijft voor aan welke voorwaarden alle eindtoetsen moeten voldoen. Dit zijn onder andere voorwaarden ten aanzien van inhoud en kwaliteit. De toetswijzer eindtoets PO geeft weer aan welke eisen elke eindtoets moet voldoen qua inhoud en vorm. Deze toetswijzer bestaat uit twee delen: een algemeen deel en een specifiek deel. Het algemene deel van de toetswijzer eindtoets PO expliciteert de inhoudelijke kwaliteitseisen voor de wettelijk verplichte domeinen uit het Referentiekader taal en rekenen die voor alle eindtoetsen gelden¹. Daarnaast worden in het algemene deel de kwaliteitseisen beschreven voor de domeinen die optioneel in eindtoetsen kunnen worden opgenomen. Het algemene deel van de toetswijzer biedt daarmee het kader op basis waarvan ontwikkelaars van de centrale eindtoets en van andere eindtoetsen hun toets ontwikkelen.

Het specifieke deel van de toetswijzer eindtoets PO is alleen van toepassing op de centrale eindtoets primair onderwijs. Het specifieke deel (vanaf nu aangeduid als: specifieke toetswijzer) bevat een beschrijving van de inhoud en toetsingsvorm van de centrale eindtoets en het niveau waarop getoetst wordt.

Voor u ligt het algemene deel van de toetswijzer eindtoets PO (vanaf nu aangeduid als: algemene toetswijzer).

1.1 Achtergrond van Algemene Toetswijzer

In het *Toetsbesluit PO* is vastgelegd dat de *Expertgroep toetsen PO* de Minister adviseert over toelating van andere eindtoetsen. Voor deze taak wordt een *beoordelingskader* ontwikkeld. Dit beoordelingskader kent twee componenten: *psychometrie* en *onderwijscontext*.

Psychometrie betreft de in het *Toetsbesluit PO* vastgelegde kwaliteitseisen van validiteit, betrouwbaarheid en deugdelijke normering ten aanzien van lezen, begrippenlijst en taalverzorging, en rekenen. De psychometrische aspecten worden door de COTAN beoordeeld, op basis van het COTAN-beoordelingskader (Evers, Lucassen, Meijer & Sijtsma, 2010) met een aanvulling van een beoordeling van de manier waarop de normering van de referentieniveaus tot stand is gekomen in de eindtoetsen.

Onderwijscontext betreft de kwaliteitseisen ten aanzien van inhoud, leerlingrapport, doelgroep, afname en organisatie. Deze aspecten worden beoordeeld aan de hand van een *beoordelingskader onderwijscontext*. Het aspect *inhoud* van het beoordelingskader onderwijscontext wordt gebaseerd op een toetswijzer. De door het CvTE in 2012 opgestelde *toetswijzer voor de centrale eindtoets* (zie het specifieke deel van deze toetswijzer) volstaat niet voor dit doel, onder meer doordat deze mede is gebaseerd op

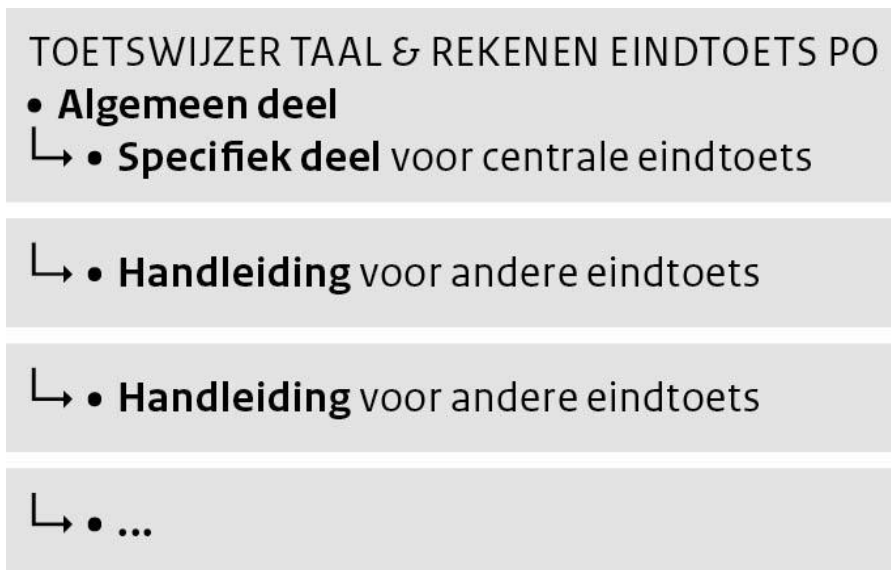
¹ De term *referentiekader* wordt gebruikt om het Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen (Staatsblad 2010 265) kort aan te duiden.

de huidige toetsvorm van de centrale eindtoets, terwijl de toetsvorm van andere eindtoetsen vrij staat, conform het Toetsbesluit PO. Daarom is in het voorjaar van 2014 door een onafhankelijke toetswijzercommissie taal en rekenen, onder regie van het CvTE, het voorliggende algemene deel bij de Toetswijzer ontwikkeld. De commissies zijn samengesteld uit inhoudsexperts, toetsontwikkelaars van de centrale eindtoets en vertegenwoordigers van toetsontwikkelaars van andere eindtoetsen. Het CvTE stelt de toetswijzer eindtoets PO vast (zowel het algemene als het specifieke deel).

1.2 Relatie Toetswijzer, centrale eindtoets en andere eindtoetsen

De algemene toetswijzer is richtinggevend voor alle eindtoetsen voor het PO: zowel voor de centrale eindtoets als voor andere eindtoetsen. Het specifieke deel bij deze toetswijzer geeft nadere informatie over de inhoud van de centrale eindtoets. Volgens het Toetsbesluit PO (artikel 4J) wordt de inhoud van de andere eindtoetsen verantwoord in een handleiding die een beschrijving bevat van de gemaakte keuzes voor de te toetsen domeinen en de daarbij passende afnamevorm. Deze handleiding is vergelijkbaar met de specifieke toetswijzer voor de centrale eindtoets (zie Nota van Toelichting bij Toetsbesluit PO, paragraaf 2.2.2).

De algemene toetswijzer biedt het kader waaraan de centrale eindtoets met de specifieke toetswijzer en andere eindtoetsen met handleidingen moeten voldoen. In schema:

1.3 Beoordeling centrale eindtoets en andere eindtoetsen

Voor de centrale eindtoets vindt de beoordeling van de toets plaats door een *Vaststellingscommissie* onder verantwoordelijkheid van het CvTE. Voor andere eindtoetsen vindt de beoordeling plaats door een in te stellen *Expertgroep toetsen PO*, die advies uitbrengt aan de minister over toelating van de betreffende toets. Voor de beoordeling van een andere eindtoets wordt mede gebruik gemaakt van de informatie die wordt geboden in de betreffende handleiding.

1.4 Kerndoelen en referentieniveaus

De Kerndoelen (OCW, 2006) en het Referentiekader (OCW, 2010) voor taal² en rekenen³ voor het einde basisonderwijs vormen het wettelijk kader waarbinnen de toetsinhouden voor eindtoetsen rekenen en taal worden beschreven. In de kerndoelen staan de taal- en rekeninhouden beschreven die leraren de leerlingen moeten aanbieden, opdat zij deze doelen in voldoende mate kunnen bereiken voor of aan het einde van het basisonderwijs. Daarbij gaat het om aanbodsdoelen.

De referentieniveaus beschrijven wat leerlingen moeten kennen, kunnen en begrijpen aan het einde van de basisschool. Hierbij gaat het om beheersingsdoelen. De referentieniveaus dekken de kerndoelen, ze bevatten geen nieuwe leerstof. Voor het einde van de basisschool zijn twee referentieniveaus van belang. Voor taal zijn dat niveau 1F en niveau 2F. Voor rekenen zijn dat niveau 1F en 1S.

1.5 Doel van de centrale eindtoets en andere eindtoetsen op leerlingniveau

Het doel van een eindtoets PO op leerlingniveau is tweeledig: *voorspellend* en *niveaubepalend*. Een eindtoets is voorspellend in die zin dat het resultaat van de leerling op de toets aangeeft hoe een leerling het naar verwachting zal doen in het voortgezet onderwijs. Een eindtoets is niveaubepalend in die zin dat het resultaat van de leerling op de eindtoets indicatief aangeeft welk beheersingsniveau een leerling heeft aan het einde van het basisonderwijs ten aanzien van de referentieniveaus taal (domeinen Lezen en Taalverzorging) en rekenen. Deze twee punten worden verwerkt in het leerlingrapport. Dit betreft de kwaliteitseis *leerlingrapport* van het beoordelingskader onderwijscontext.

1.6 Toetsvorm van de centrale eindtoets en andere eindtoetsen

De toetsvorm van een eindtoets PO is vrij. Hieronder wordt bijvoorbeeld verstaan: het aantal toetsopgaven, het soort toetsopgaven (bijvoorbeeld meerkeuzevragen, open vragen), het direct of indirect toetsen van kennis of vaardigheden, en het schriftelijk, mondeling of via de computer toetsen. Keuzes die worden gemaakt ten aanzien van de vorm van een eindtoets, mogen niet ten koste van de validiteit en betrouwbaarheid van de betreffende eindtoets gaan. Wanneer er bijvoorbeeld sprake is van open vragen moeten de antwoorden van de leerlingen objectief scorebaar zijn, of er is voorzien in een intersubjectief antwoordmodel. Verder kunnen bepaalde toetsvormen nadere eisen stellen aan de gang van zaken bij het afnemen en beoordelen van een eindtoets.

² De term 'taal' wordt gebruikt om Nederlandse taal kort aan te duiden.

³ De term 'rekenen' wordt gebruikt om rekenen en wiskunde of rekenen-wiskunde kort aan te duiden.

2 De Algemene Toetswijzer in hoofdlijnen

De Algemene Toetswijzer expliciteert de minimale inhoudelijke kwaliteitseisen die voor alle eindtoetsen gelden. Daarnaast geeft de Algemene Toetswijzer aan welke ruimte er is voor inhoudelijke keuzes.

2.1 Minimale inhoudelijke kwaliteitseisen

- 1 Een eindtoets PO toetst leerlingen op inhouden van de Kerndoelen taal en rekenen.
- 2 Een eindtoets PO toetst leerlingen op inhouden van en meet hun beheersingsniveau ten aanzien van het Referentiekader taal, tenminste voor de domeinen Lezen en, uit het domein Begrippenlijst en Taalverzorging, het subdomein Taalverzorging.
- 3 Een eindtoets PO toetst leerlingen op de inhouden van en meet hun beheersingsniveau ten aanzien van het Referentiekader rekenen, voor de domeinen Getallen, Verhoudingen, Meten en meetkunde en Verbanden.
- 4 De inhoud van een eindtoets PO maakt niveaubepaling mogelijk ten aanzien van de referentieniveaus Lezen en, uit het domein Begrippenlijst en Taalverzorging, het subdomein Taalverzorging, en Rekenen.
- 5 Een eindtoets PO gaat vergezeld van een handleiding⁴ met een beschrijving van keuzes die zijn gemaakt ten aanzien van de kwaliteitseisen 2, 3 en 4.

Als een eindtoets voldoet aan de eisen 2 en 3, wordt deze geacht ook aan eis 1 te voldoen.

De uitwerking van eis 2 is te vinden in het hoofdstuk over taal (p. 10 e.v.).

De uitwerking van eis 3 is te vinden in het hoofdstuk over rekenen (p. 17 e.v.)

De algemene uitwerking van eis 4 en 5 staat hieronder. In de hoofdstukken over taal en rekenen staan de vakspecifieke uitwerkingen van deze eisen.

2.2 Niveaubepaling ten aanzien van de referentieniveaus (kwaliteitseis 4)

Een eindtoets PO meet het beheersingsniveau dat de leerling heeft behaald aan het einde van het PO ten aanzien van de referentieniveaus. Het grootste deel van de leerlingen zal een beheersingsniveau hebben dat valt binnen het bereik van de referentieniveaus 1F en 2F (taal) en 1F en 1S (rekenen).

2.3 Handleiding (kwaliteitseis 5)

De handleiding van een eindtoets beschrijft de inhoud van de betreffende eindtoets en geeft inzicht in de gemaakte keuzes. Daarmee biedt de handleiding tevens informatie voor andere belanghebbenden, zoals scholen. Een handleiding is vergelijkbaar met de specifieke toetswijzer van de Centrale Eindtoets PO en omvat ten minste:

- een beschrijving van de in de toets opgenomen domeinen;
- een beschrijving per domein van de in de toets opgenomen verschillende inhoudsonderdelen waarbij de relatie wordt aangegeven tussen de inhouden van het referentiekader en de inhouden van de toets en waarbij inzichtelijk wordt gemaakt of de toets voldoet aan de minimaal wettelijke kwaliteitseisen;
- een beschrijving die inzicht geeft in de wijze waarop aan kwaliteitseis 4 wordt voldaan;
- een beschrijving die inzicht geeft in de gemaakte keuzes ten aanzien van domeinen en inhoudsonderdelen;

⁴ Bij de Centrale Eindtoets is dit de specifieke toetswijzer.

- een beschrijving van de manier van toetsen: de vorm waarin opgaven of taken worden aangeboden.

De Expertgroep toetsen PO beoordeelt niet de handleiding op zich, maar gebruikt de handleiding bij de beoordeling van of de betreffende eindtoets voldoet aan de kwaliteitseisen 1 tot en met 4.

3 Algemene Toetswijzer Taal

3.1 Wat toetst een eindtoets PO bij het onderdeel Taal?

Het Referentiekader onderscheidt voor taal vier domeinen: Mondelinge taalvaardigheid, Lezen, Schrijven, en Begrippenlijst en Taalverzorging. In de eindtoetsen PO onderdeel Nederlandse taal (vanaf nu: taal) is in principe ruimte om alle domeinen te meten, met daarbij de kanttekening dat in ieder geval het domein Lezen en het subdomein Taalverzorging uit het domein *Begrippenlijst en Taalverzorging* getoetst moeten worden conform de eisen genoemd in het Toetsbesluit PO (2014). Deze Algemene Toetswijzer beschrijft de minimaal inhoudelijke kwaliteitseisen voor deze wettelijk verplichte (onderdelen van) domeinen, maar beschrijft daarnaast – als richtlijn – ook de kwaliteitseisen voor de domeinen Mondelinge taalvaardigheid, Schrijven en het subdomein Begrippenlijst van het domein *Begrippenlijst en Taalverzorging*, die ook in de eindtoets aangeboden mogen worden.

Het is niet wettelijk verplicht om de domeinen Mondelinge taalvaardigheid, Schrijven en Begrippenlijst uit het domein Begrippenlijst en Taalverzorging te toetsen. Toetsaanbieders zijn vrij om vanuit deze Algemene Toetswijzer PO aan de andere domeinen invulling te geven in hun eigen handleidingen en deze domeinen op te nemen in hun eindtoets. Door ook andere domeinen in de eindtoets op te nemen kan meer recht gedaan worden aan de onderwijsinhouden voor taal en aan het evalueren van de prestaties van leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (zie ook paragraaf 3.2 hieronder). Uiteraard blijft het de verantwoordelijkheid van de school om ervoor te zorgen dat de onderdelen die niet door een eindtoets getoetst worden, door kinderen beheerst worden.

3.2 Inhoudsbeschrijving in de handleiding voor het onderdeel Taal

Voor scholen is het belangrijk zich te realiseren welke domeinen in een eindtoets getoetst worden. In de eindtoetsen gaat het niet om dé taalvaardigheid van de leerling maar om een beperkt deel van de taalvaardigheid. Immers, het is niet verplicht om alle domeinen te toetsen en binnen de domeinen kunnen keuzes gemaakt worden in wat wel of niet getoetst wordt. Het is derhalve nodig om op andere wijzen dan via de eindtoets een beeld te verwerven van de ontwikkeling van de taalvaardigheid van leerlingen. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van methodegebonden toetsen, observaties, portfolio's en besprekingen van de uitvoering van taaltaken met leerlingen.

In de handleiding bij de eindtoets moet de toetsaanbieder een heldere beschrijving geven van de gemaakte keuzes. Deze handleiding bevat bijvoorbeeld een beschrijving waarom en hoe inhouden uit het domein Mondelinge taalvaardigheid getoetst wordt. Indien inhouden uit het domein Mondelinge taalvaardigheid getoetst worden, geeft de handleiding een beschrijving van de gemaakte keuzes ten aanzien van de toetsing van deze inhouden (direct of indirect, keuzes in taken). Hetzelfde geldt voor de gemaakte keuzes ten aanzien van de toetsing van inhouden uit het domein Schrijfvaardigheid (direct of indirect, keuzes in genres of taken). Zo kan inzichtelijk gemaakt worden welke aspecten van de taalvaardigheid de eindtoets in beeld brengt.

3.3 Rapportage van de niveaubepaling voor het onderdeel Taal

In het Toetsbesluit PO (artikel 3) is vastgelegd dat de eindtoetsen meten welk eindniveau de leerling heeft behaald ten opzichte van de referentieniveaus (zie

kwaliteitseis 4). Elke eindtoets dient minimaal te voldoen aan de in paragraaf 3.4 genoemde inhoudelijke kwaliteitseisen voor het domein Lezen en het subdomein Taalverzorging uit het domein Begrippenlijst en Taalverzorging. Voor het domein Lezen zijn referentiesets van opgaven beschikbaar en voor het subdomein Taalverzorging komen ankersets van opgaven. Met de daarbij behorende normering kan de (wettelijke) referentiecesuur worden bepaald. Een indicatie van het behaalde referentieniveau kan in het leerlingrapport dus alleen voor het domein Lezen en het subdomein Taalverzorging worden gegeven. Voor de andere (sub)domeinen dienen eindtoetsaanbieders zelf een cesuur te kunnen verantwoorden.

3.4 Minimaal inhoudelijke kwaliteitseisen

Lezen

Voor de beschrijving van het domein Lezen verwijst de Algemene Toetswijzer naar de publicatie *Over de drempels met taal* (2008) – deelrapport van de commissie Meijerink.

Heel eenvoudig gezegd is lezen het betekenis geven aan een tekst. Lezen is een actief proces dat de lezer op heel veel verschillende manieren kan sturen, en dat hij in allerlei situaties kan inzetten (zie bijvoorbeeld Gibson, E.J. & Levin, H., 1975). Natuurlijk is er meer dan één manier van lezen: we kunnen lezen om een (studie)tekst te onthouden of te begrijpen, om ons te informeren, om instructies op te volgen, et cetera. Maar we kunnen ook lezen om ons te vermaken, onze geest te slijpen of te genieten van de stijl, dan doelen wij meer op het lezen van fictie en literatuur. Maar in alle vormen van lezen construeren lezers een voorstelling van de tekst. In deze tekstrepresentatie leggen zij zowel relaties tussen tekstdelen, als ook relaties met hun algemene kennis. Dit kan zijn: relaties met algemene kennis, onderwerpspecifieke kennis, kennis over het teksttype, tekststructuur, literair historische kennis, kennis van literatuurtheorie et cetera. Het belang van het leggen van dergelijke relaties kan moeilijk onderschat worden voor zowel het begrip van de tekst, de waardering van de tekst, als voor het leesproces. Immers, diverse leesstrategieën kapitaliseren erop dat de lezer zijn kennis – in de brede zin van het woord – en gevoelens inzet om de tekst te begrijpen. Deze cognitieve representatie is de basis voor begrip en interpretatie van de tekst en aanknopingspunt voor evaluatie, reflectie en verwerking.

Over de drempels met taal (2008: p.37)

Kwaliteitseisen voor eindtoetsen PO taal – domein lezen

A. Subdomein Zakelijke teksten

- 1 De leerlingen lezen verschillende teksten en maken daarbij opdrachten die betrekking hebben op de verschillende hoofd- en deelaspecten van leesvaardigheid. Hierbij zijn de beschrijvingen op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 12-14) leidend. Leerlingen lezen en maken opdrachten van minimaal 2 van de 3 van de hieronder genoemde taken:
 - a. lezen van informatieve teksten
 - b. lezen van instructies

- c. lezen van betogende teksten
 - 2 De teksten in de eindtoets voldoen aan de tekstkenmerken zoals beschreven in het Referentiekader. In de eindtoets moeten minimaal de volgende kenmerken van de taakuitvoering worden getoetst (a tot en met e) en eventueel het kenmerk evalueren (f). Leerlingen maken opdrachten bij de aspecten van de taakuitvoering, waarbij een evenwichtige tussen de verschillende aspecten wordt nagestreefd:
 - a. techniek en woordenschat
 - b. begrijpen
 - c. interpreteren
 - d. samenvatten
 - e. opzoeken
 - f. (evalueren)
- B. Subdomein Fictionele, narratieve en literaire teksten*
- 1 De leerlingen lezen minimaal één fictionele, narratieve of literaire tekst en maken daarbij opdrachten. Hierbij zijn de beschrijvingen op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 15-16) leidend.
 - 2 De teksten in de eindtoets voldoen aan de tekstkenmerken zoals beschreven in het Referentiekader.
 - 3 In de eindtoets moeten minimaal de volgende kenmerken van de taakuitvoering worden getoetst (a en b) en eventueel het kenmerk evalueren (c). Leerlingen maken opdrachten bij de aspecten van de taakuitvoering, waarbij een evenwichtige verdeling tussen de verschillende aspecten wordt nagestreefd:
 - a. begrijpen
 - b. interpreteren
 - c. (evalueren)

Begrippenlijst en Taalverzorging

Voor de beschrijving van het subdomein Taalverzorging in het domein Begrippenlijst en Taalverzorging verwijst de Algemene Toetswijzer naar de publicatie *Over de drempels met taal* (2008) – deelrapport van de commissie Meijerink.

Onder taalverzorging verstaan we de activiteiten die ondernomen moeten worden om correct te schrijven. Hieronder wordt tenminste verstaan het correct spellen van woorden en het gebruiken van de juiste leestekens. In principe zou onder taalverzorging ook begrepen kunnen worden het maken van een goede vormgeving (alineëring en lay-out). Maar dit deel is opgenomen bij het domein schrijfvaardigheid, omdat het in de praktijk van het onderwijs deel uitmaakt van de schrijfdidactiek.

Over de drempels met taal (2008: p.69)

Kwaliteitseisen voor eindtoetsen PO taal – domein begrippenlijst en taalverzorging

A. Subdomein Taalverzorging

- 1 De leerlingen worden getoetst met opgaven die betrekking hebben op spelling (werkwoordspelling en spelling van niet-werkwoorden), leestekens en overige regels. Hierbij zijn de beschrijvingen op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 21-25) leidend. Leerlingen maken opgaven bij de volgende inhouden,

waarbij een evenwichtige verdeling van de opgaven rond niet-werkwoordspelling, werkwoordspelling en interpunctie wordt nagestreefd:

- a. Verschillende categorieën van spellingsproblemen en -regels
- b. Regels voor lettergreepgrenzen
- c. Regels voor woordgrenzen
- d. Morfologische spelling
- e. Regels voor werkwoordspelling
- f. Overige regels
- g. Leestekens

3.5 Ruimte voor inhoudelijke keuzes

Schrijven

Voor de beschrijving van het domein Schrijven verwijst de Algemene Toetswijzer naar de publicatie *Over de drempels met taal* (2008) – deelrapport van de commissie Meijerink.

Het schrijven van een tekst doet een beroep op een aantal activiteiten: het lezen en analyseren van bronnen, het genereren van ideeën, het structureren van ideeën, het stellen van retorische doelen, het formuleren van tekst, het lezen van tekst die al geschreven is, het evalueren en verbeteren van die tekst, en niet in het minst, het coördineren van die activiteiten in de tijd.

(...)

Schrijven vervult verschillende functies: het is een communicatieve handeling (informerend, activerend, instruerend, argumenterend, overtuigend etc.) maar ook een conceptualiserende handeling: schrijven kan het leerproces ondersteunen (aantekeningen maken, op ideeën komen, samenhang inzien etc.). In die functie speelt schrijven een grote rol in het leren van leerlingen (zie bijvoorbeeld Grabowski, 2007).

Kenmerkend voor goed schrijfonderwijs is niet zozeer het aantal teksten dat leerlingen moeten schrijven (frequentie van opdrachten), maar meer de didactische context waarin die teksten geschreven worden (Hillocks, 1986; Graham & Perrin, 2007). Daarbij dient aandacht te zijn voor het ontdekken van verschillende aanpakken en het vormgeven aan de inhoud. (Breetvelt, Van den Bergh & Rijlaarsdam, 1994).

Over de drempels met taal (2008: p.61)

Kwaliteitseisen voor eindtoetsen PO taal – domein schrijven via **indirecte** meting

- 1 De leerlingen lezen (om te reviseren of te beoordelen) verschillende tekstsoorten die beschreven zijn op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 17-19).
Leerlingen lezen en maken opgaven bij minimaal 2 van de 3 van de hieronder genoemde taken:
 - a. Correspondentie
 - b. Formulieren, berichten, advertenties, aantekeningen
 - c. Verslagen, werkstukken, samenvattingen, artikelen

- 2 De leerlingen maken daarbij opgaven waarin ze fouten en de passendheid beoordelen op minimaal de kenmerken a, b, c en d van de taakuitvoering en eventueel op de kenmerken e en f:
 - a. Samenhang
 - b. Afstemming op doel
 - c. Afstemming op publiek
 - d. Woordgebruik en woordenschat
 - e. Spelling, interpunctie en grammatica
 - f. Leesbaarheid

Kwaliteitseisen voor eindtoetsen PO taal – domein schrijven via **directe** meting

- 1 Voor een valide beoordeling van schrijfvaardigheid moeten verschillende schrijftaken afgenomen worden. Er worden er meerdere schrijftaken (uit elke schrijftakencategorie minimaal 1) afgenomen waarbij in de toets een verantwoorde keuze wordt gemaakt uit de schrijftaken die genoemd worden voor niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 17-19).
- 2 Bij het schrijven worden minimaal de kenmerken a, b, c en d van de taakuitvoering getoetst en eventueel de kenmerken e en f:
 - a. Samenhang
 - b. Afstemming op doel
 - c. Afstemming op publiek
 - d. Woordgebruik en woordenschat
 - e. Spelling, interpunctie en grammatica
 - f. Leesbaarheid

Mondelinge Taalvaardigheid

Voor de beschrijving van het domein Mondelinge Taalvaardigheid verwijst de Algemene Toetswijzer naar de publicatie *Over de drempels met taal* (2008) – deelrapport van de commissie Meijerink.

Mondelinge taalvaardigheid wordt in het onderwijs onderscheiden in drie subdomeinen: Gesprekken voeren, Luisteren en Spreken. In het subdomein Gesprekken voeren staat het interactieve karakter centraal: situaties waarin de leerling met een of meer gesprekspartners direct communiceert en afwisselend de rol van spreker en luisteraar vervult (dialogische en polylogische situaties). Daarnaast staan de subdomeinen Luisteren en Spreken, waarin de leerling meer in een eenrichtingssituatie geplaatst is, met geen of een beperkte mogelijkheid tot directe interactie. De leerling heeft hoofd-zakelijk één rol, die van luisteraar, of die van spreker. In werkelijkheid zijn de grenzen niet zo hard: na een mondelinge (monologische) presentatie, krijgen luisteraars immers de gelegenheid om vragen te stellen die de spreker moet kunnen begrijpen (in de rol van luisteraar) alvorens ze te beantwoorden (in de rol van spreker).

Over de drempels met taal (2008: p.19)

Kwaliteitseisen voor eindtoetsen PO taal – domein mondelinge taalvaardigheid via indirecte meting

A. Subdomein Gesprekken

- 1 De leerlingen beluisteren verschillende vormen van gesprekken van anderen zoals beschreven op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 5-6) (minimaal 1 taak uit een van de twee categorieën).
 - a. Discussie en overleg
 - b. Informatie uitwisselen
- 2 In de eindtoets beoordelen de leerlingen gesprekken van anderen minimaal op de kenmerken a, b, c en d van de taakuitvoering en eventueel op kenmerk e::
 - a. Beurten nemen en bijdragen aan samenhang
 - b. Afstemming op doel
 - c. Afstemming op de gesprekspartners
 - d. Woordgebruik en woordenschat
 - e. Vloeiendheid en grammatica

B. Subdomein Spreken

- 1 De leerlingen beluisteren een monoloog zoals beschreven op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 10-11)
- 2 In de eindtoets beoordelen de leerlingen een monoloog minimaal op de kenmerken a, b, c en d van de taakuitvoering en eventueel op kenmerk e:
 - a. Samenhang
 - b. Afstemming op doel
 - c. Afstemming op publiek
 - d. Woordgebruik en woordenschat
 - e. Vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammatica

Kwaliteitseisen voor eindtoetsen PO taal – domein mondelinge taalvaardigheid via directe meting

A. Subdomein Gesprekken

- 1 De leerlingen nemen deel aan verschillende vormen van gesprekken zoals beschreven in het Referentiekader (2010, p. 5-6) (minimaal 1 taak uit een van de twee categorieën).
 - a. Discussie en overleg
 - b. Informatie uitwisselen
- 2 In de eindtoets worden gesprekken waaraan leerlingen deelnemen beoordeeld op minimaal de kenmerken a, b, c en d van de taakuitvoering en eventueel op kenmerk e:
 - a. Beurten nemen en bijdragen aan samenhang
 - b. Afstemming op doel
 - c. Afstemming op de gesprekspartners
 - d. Woordgebruik en woordenschat
 - e. Vloeiendheid en grammatica

B. Subdomein Luisteren⁵

- 1 De leerlingen luisteren naar en maken opgaven bij de hieronder genoemde taken zoals die beschreven zijn op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 7-9) (minimaal 1 taak uit twee van de drie categorieën)
 - a. Luisteren naar instructies
 - b. Luisteren als lid van een live publiek
 - c. Luisteren naar radio en televisie en naar gesproken tekst op internet

⁵ De Toetscommissie Taal is van mening dat luisteren alleen direct getoetst kan worden. Vandaar dat dit subdomein niet is opgenomen bij de beschrijving van de indirecte meting.

- 2 In de eindtoets het luisteren van leerlingen beoordeeld op minimaal de kenmerken a, b en d van de taakuitvoering en eventueel op kenmerk c.:
 - a. Begrijpen
 - b. Interpreteren
 - c. (Evalueren)
 - d. Samenvatten
- C. *Subdomein Spreken*
- 1 De leerlingen houden een monoloog zoals beschreven op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 10-11)
 - 2 In de eindtoets wordt de monoloog van leerlingen beoordeeld op minimaal de kenmerken a, b, c en d van de taakuitvoering en eventueel op kenmerk e:
 - a. Samenhang
 - b. Afstemming op doel
 - c. Afstemming op publiek
 - d. Woordgebruik en woordenschat
 - e. Vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammatica

Begrippenlijst en Taalverzorging

Voor de beschrijving van het niet verplichte onderdeel Begrippenlijst uit het domein Begrippenlijst en Taalverzorging - verwijst de Algemene Toetswijzer naar de publicatie *Een nadere beschouwing. Over de drempels met taal en rekenen* (2009).

Om te spreken over taal en taalverschijnselen is een beperkt aantal begrippen noodzakelijk. De meeste daarvan zijn aan het einde van het basisonderwijs wel aan de orde geweest (1F). Kennis van deze begrippen bevordert het gesprek binnen en buiten het taalonderwijs over taal en taalverschijnselen: het gaat erom dat docenten (en leerlingen) bepaalde verschijnselen kunnen benoemen in contextrijke taalsituaties. Dat wil zeggen dat docenten deze termen moeten kunnen gebruiken in hun onderwijs in de vaardigheidsdomeinen.

Een nadere beschouwing (2009: p.21)

Kwaliteitseisen voor eindtoetsen po taal – domein begrippenlijst en taalverzorging

A. *Subdomein Begrippenlijst*

- 1 De leerlingen worden getoetst met opgaven die betrekking hebben op de begrippenlijst. Hierbij zijn de beschrijvingen op niveau 1F en 2F in het Referentiekader (2010, p. 20-21) leidend.

4 Algemene Toetswijzer Rekenen

4.1 Wat toetst een eindtoets PO bij het onderdeel rekenen?

Een eindtoets PO toetst leerlingen op de inhouden van en meet hun beheersingsniveau ten aanzien van het Referentiekader rekenen, alle domeinen Getallen, Verhoudingen, Meten en meetkunde, en Verbanden.

Voor het einde van de basisschool zijn twee referentieniveaus van belang. Voor rekenen zijn dat niveau 1F en 1S. Het verschil tussen beide niveaus zit vooral in de complexiteit van contexten, bewerkingen en getallen. Op niveau 1S ligt de nadruk meer op formeel rekenen, op inzicht in het decimale systeem en in bewerkingen, op rekenen met grotere getallen en op complexere contexten waarin bijvoorbeeld ook gegevens gecombineerd moeten worden. Bij 1F gaat het meer om elementair rekenen, voornamelijk in eenvoudiger contexten met niet te grote getallen of met veel voorkomende getallen (breuken, kommagetallen) en maten. De nadruk ligt meer op het kunnen rekenen in dagelijkse situaties. Maar ook op het niveau van 1F moeten leerlingen tot op een bepaalde hoogte formeel kunnen rekenen.

Elk domein is opgebouwd uit drie onderdelen:

- A notatie, taal en betekenis, waarbij het gaat om de uitspraak, schrijfwijze en betekenis van getallen, symbolen en relaties en om het gebruik van wiskundetaal;
- B met elkaar in verband brengen, waarbij het gaat om het verband tussen begrippen, notaties, getallen en dagelijks spraakgebruik;
- C gebruiken, waarbij het er om gaat rekenkundige vaardigheden in te zetten bij het oplossen van problemen.

Elk van deze drie onderdelen is steeds opgebouwd in drie typen kennis en vaardigheden. Die zijn als volgt te karakteriseren:

- paraat hebben: kennis van feiten en begrippen, reproduceren, routines, technieken;
- functioneel gebruiken: kennis van een goede probleemaanpak, het toepassen, het gebruiken binnen en buiten het schoolvak;
- weten waarom: begrijpen en verklaren van concepten en methoden, formaliseren, abstraheren en generaliseren, blijk geven van overzicht.

Bij elk type inzicht, kennis en vaardigheden worden in het referentiekader per niveau, per domein en per onderdeel korte beschrijvingen en/of voorbeelden gegeven.

4.2 Inhoudsbeschrijving in de handleiding voor het onderdeel rekenen

In de handleiding⁶ wordt een eigen domeinbeschrijving gegeven van alle vier de domeinen, met inachtneming van de hieronder vermelde inhoudelijke kwaliteitseisen. De gemaakte keuzes bij de domeinbeschrijvingen worden beschreven.

4.3 Rapportage van de niveaubepaling voor het onderdeel rekenen (kwaliteitseis 4)

In het Toetsbesluit PO (artikel 3) is vastgelegd dat de eindtoetsen meten welk eindniveau de leerling heeft behaald ten opzichte van de referentieniveaus rekenen. Daarbij worden alle domeinen Getallen, Verhoudingen, Meten en meetkunde en Verbanden getoetst. Voor het onderdeel rekenen zijn referentiesets en ankersets van

⁶ Zie noot 5.

opgaven beschikbaar, waarmee de referentiecesuur van de referentieniveaus rekenen op de eindtoets kan worden overgebracht.

4.4 Minimale inhoudelijke kwaliteitseisen

Een eindtoets dient te voldoen aan de volgende inhoudelijke kwaliteitseisen:

Toetsopgaven op niveau 1S en 1F

Een eindtoets PO moet voor rekenen zowel 1F als 1S opgaven te bevatten. Ongeacht de toetsvorm, moet de toets het mogelijk maken om voor elke leerling uitspraken te doen ten aanzien van de beheersing van het 1F niveau en het 1S niveau. Dat betekent dat de opgaven van een eindtoets breed zijn samengesteld qua moeilijkheid; tenminste de inhouden van 1F en 1S moeten in een eindtoets zijn vertegenwoordigd.

Relatieve verdeling domeinen

De relatieve verdeling van opgaven over de domeinen is als volgt:

- domein Getallen: ten minste 30 procent en maximaal 40 procent van de gehele toets;
- domein Verhoudingen: ten minste 20 procent en maximaal 30 procent;
- domein Meten en meetkunde: ten minste 20 procent en maximaal 30 procent;
- domein Verbanden: ten minste 15 procent en maximaal 20 procent.

In de handleiding van een eindtoets wordt de onderverdeling van opgaven over de domeinen gegeven. Daarbij geldt dat elke opgave onder één (primaire) domein wordt geplaatst. Om voortijdige bekend raken van opgaven te voorkomen kan de verdeling van de concrete opgaven in een bijlage van de handleiding worden gegeven, die uitsluitend ter beschikking wordt gesteld aan de Expertgroep toetsen PO.

Inhoudsbeschrijving

Voor de domeinen zijn de beschrijvingen op niveau 1S en 1F in het Referentiekader (2010, p. 27-47) leidend. Het gaat daarbij om de inhouden uit het Referentiekader die in de tabel hieronder zijn opgenomen.

	A Notatie, taal en betekenis	B Met elkaar in verband brengen	C Gebruiken
Getallen	<ul style="list-style-type: none"> · Uitspraak, notatie en betekenis van gehele getallen, breuken en decimale getallen · Uitspraak, notatie en betekenis van symbolen en relaties 	<ul style="list-style-type: none"> · Getallen en getalsrelaties · Structuur en samenhang 	<ul style="list-style-type: none"> · Memoriseren, automatiseren · Hoofdrekenen (notaties toegestaan) · Hoofdbewerkingen (+, -, x, :) op papier uitvoeren met gehele getallen en decimale getallen · Bewerkingen met breuken (+, -, x, :) op papier uitvoeren · Berekeningen uitvoeren om problemen op te lossen met gehele getallen, breuken en decimale getallen · Rekenmachine op een verstandige manier inzetten

	A Notatie, taal en betekenis	B Met elkaar in verband brengen	C Gebruiken
Verhoudingen	<ul style="list-style-type: none"> · Uitspraak, notatie en betekenis van breuken, procenten en verhoudingen, · Uitspraak, notatie en betekenis van symbolen en relaties 	<ul style="list-style-type: none"> · Verhouding, procent, breuk, decimaal getal, deling, 'deel van' met elkaar in verband brengen 	<ul style="list-style-type: none"> · In de context van verhoudingen berekeningen uitvoeren, ook met procenten en verhoudingen
Metten & meetkunde	<ul style="list-style-type: none"> · Uitspraak, notatie en betekenis van maten voor lengte, oppervlakte, inhoud en gewicht, temperatuur, tijd en geld, · Uitspraak, notatie en betekenis van meetkundige symbolen en relaties · Meetinstrumenten 	<ul style="list-style-type: none"> · Meetinstrumenten gebruiken · Structuur en samenhang tussen maateenheden · Verschillende representaties, 2D en 3D 	<ul style="list-style-type: none"> · Meten en rekenen met maten · Rekenen in meetkundige situaties
Verbanden	<ul style="list-style-type: none"> · Analyse en interpretatie van informatie uit tabellen, grafische voorstellingen en beschrijvingen · Kennis van veel voorkomende diagrammen, tabellen en grafieken 	<ul style="list-style-type: none"> · Verschillende voorstellingsvormen met elkaar in verband brengen · Gegevens verzamelen, ordenen en weergeven · Patronen beschrijven 	<ul style="list-style-type: none"> · Tabellen, diagrammen en grafieken gebruiken bij het oplossen van problemen · Rekenvaardigheden gebruiken binnen het domein verbanden

De relatieve verdeling van opgaven over de onderscheiden onderdelen: Notatie, taal en betekenis (A); Met elkaar in verband brengen (B); en Gebruiken (C) is als volgt:

- A: geen minimum
- B: ten minste 20 procent van de gehele toets;
- C: ten minste 30 procent van de gehele toets.

Voor A wordt geen minimum vereist omdat deze inhouden ook kunnen worden gebruikt en toegepast bij de inhouden van B en C. Het percentage opgaven die vallen onder C moet hoger liggen dan het percentage opgaven die vallen onder B.

In de handleiding van een eindtoets wordt de onderverdeling van opgaven over de onderdelen A, B en C gegeven en toegelicht. Daarbij geldt dat elke opgave onder één (primair) onderdeel wordt geplaatst, met uitzondering van onderdeel A. Om voortijdig bekend raken van opgaven te voorkomen kan de verdeling van de concrete opgaven in een bijlage van de handleiding worden gegeven, die uitsluitend ter beschikking wordt gesteld aan de Expertgroep toetsen PO.

Opgaven met en zonder context

In een eindtoets PO rekenen moeten zowel opgaven met context als zonder context (zogenoemde 'kale opgaven') worden opgenomen. Een contextopgave is een opgave

waarin benoemde getallen voorkomen. Dit zijn getallen die gekoppeld zijn aan aantallen (bijvoorbeeld aantallen appels). Wanneer aan getallen een illustratie gekoppeld wordt dan is het ook een contextopgave. Een contextloze opgave is een opgave met onbenoemde getallen.

Er zijn voor de domeinen Getallen en Verhoudingen elk tenminste 30 procent contextopgaven en tenminste 20 procent contextloze opgaven opgenomen in een eindtoets PO rekenen. In de handleiding van een eindtoets wordt de relatieve verdeling van contextopgaven en kale opgaven gegeven.

Uit het hoofd rekenen en het gebruik van kladpapier

Leerlingen moeten bepaalde basisvaardigheden, zoals het kennen van de (deel)tafels en het rekenen tot 100 goed beheersen. Indien in een eindtoets PO rekenopgaven zijn opgenomen waarbij het nodig is dat deze vaardigheden worden gebruikt, hoeft dit niet als apart te toetsen onderdeel te worden opgenomen.

In een eindtoets PO onderdeel Rekenen mogen leerlingen conform het Referentiekader bij tenminste 80 procent van de opgaven kladpapier gebruiken.

Gebruik en verstandig inzetten van de rekenmachine

Het gebruik van de rekenmachine en het verstandig inzetten van de rekenmachine maakt deel uit van het Referentiekader. Onder het 'verstandig inzetten' kan worden verstaan het maken van een beredeneerde keuze tussen de rekenvormen hoofdrekenen, schriftelijk rekenen en rekenen met de rekenmachine. In een eindtoets PO rekenen kan ervoor worden gekozen deze vaardigheden wel of niet op te nemen. Het is echter niet de bedoeling dat de rekenmachine wordt ingezet ter vervanging van het zelf rekenen.

In een eindtoets PO wordt de rekenmachine bij maximaal 20 procent van de opgaven gebruikt.

5 Referenties

Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen. Staatsblad 2010 265.

College voor Toetsen en Examens (2012). *Toetswijzer bij de centrale eindtoets PO taal en rekenen. Inhoudsverantwoording van de centrale eindtoets taal en rekenen.* Utrecht: College voor Toetsen en Examens.

Evers, A., Lucassen, W., Meijer, R., & Sijtsma, K. (2010). *COTAN Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests.* Amsterdam: Nederlands Instituut van Psychologen.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal. De niveaus voor de taalvaardigheid. Onderdeel van de eindrapportage van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen.* Enschede: Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009). *Referentiekader taal en rekenen. De referentieniveaus.* Enschede: SLO.

OCW (2006). *Kerndoelen Primair Onderwijs.* Den Haag: OCW.

Toetsbesluit PO (2014)

Wet centrale eindtoets en leerling- en onderwijsvolgsysteem primair onderwijs (2014).

